

Finalment, pel que fa a l'escena famosa de l'adreç previ a l'arribada de la visita, si bé és cert que la protagonista de forma sorprenent al final decideix no maquillar-se («No m vull huy pintar, Guzman / perquè vejau que sabem / en València quant volem, / parer bé a la castellana», v. 543-546), és notori que durant tota l'escena Jerònima no ha parat d'instar la criada d'afanyar-se fins que aquesta li respon «Despaño me hizo mi madre / ¿y quieres que yo me mate?, v. 529-530», la qual cosa efectivament dona la impressió d'una *toilette* feta amb presses; valoració que l'editor considera precipitada (p. 36).

Ara bé, per damunt de totes les observacions que hàgim pogut fer en aquestes línies, cal destacar sobretot el valor de l'edició que aquí presentem i que hem d'agrair vivament perquè posa al nostre abast un dels textos paradigmàtics del nostre patrimoni teatral català en una edició a la vegada acurada, solvent i exquisida, que satisfarà igualment aquells que s'hi interessin des d'una perspectiva filològica com aquells que s'hi adrecen moguts per la passió de bibliòfil. Reiterem, per tant, les nostres felicitacions i celebrem l'encert del director de la publicació, Pedro Cátedra, d'haver trobat en Francesc Massip l'editor sense cap mena de dubte més ben preparat per dur a terme aquesta tasca tan encomiable i necessària.

Lenke Kovács
Universitat de les Illes Balears

PRADILLA CARDONA, Miquel Àngel (coord.) (2021): *De llengua i societat. De la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 363 p.

La bibliografia sobre Pompeu Fabra i sobre el fabrisme no para de créixer. El 2018, amb motiu de l'Any Pompeu Fabra, es va veure d'una manera especial. Aquell mateix any va tenir lloc a la Universitat Rovira i Virgili el Vè Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra», un esdeveniment clau al calendari dels estudiosos del fabrisme. Ara les contribucions a aquest col·loqui s'han publicat a *De llengua i societat: De la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*, coordinat per Miquel Àngel Pradilla Cardona. Esmento el subtítol, encara que sigui llarg, perquè és pertinent. El volum conté vint-i-sis treballs, i versen substancialment sobre l'obra i la figura de Fabra, sobre l'actualització normativa que l'Institut d'Estudis Catalans ha dut a terme des del 2016 —en particular a través de la *Gramàtica de la llengua catalana (GIEC)*—, i sobre els aspectes sociolingüístics que els envolten.

Que el 2021 es parli del fabrisme des d'una perspectiva estrictament acadèmica no hauria de sobtar ningú. La realitat, però, és que tot sovint els estudis seriosos es confonen amb pseudohagiografies que cal defugir. No dec ser l'únic que ho pensa, ja que Miquel Àngel Pradilla també ho adverteix al «Llindar», i anuncia que l'estudi de Fabra que es proposa a *De llengua i societat* és «un estudi crític, acadèmicament solvent, que vol defugir els plantejaments hagiogràfics» (p. 9-10). Les paraules de Pradilla no són mera retòrica i, efectivament, els vint-i-sis estudis que es presenten defugen els tals plantejaments hagiogràfics. Això no obstant, ara i adés hom llegeix expressions, fórmules tòpiques fossilitzades habituals en els escrits sobre Fabra, que traeixen una certa lloança d'arrels hagiogràfiques. No diria que es tracti de posicions acrítiques contra les quals es posiciona Pradilla, sinó simples inèrcies que caldria desterrar de la prosa acadèmica. Alguns exemples —i no soc exhaustiu—: «la ment quadriculada de Fabra» (p. 19), «el mestre Fabra» (p. 66); «paper crucial, definitiu, de l'obra de Fabra» (p. 109), o «Fabra va transformar una llengua desorientada en una llengua moderna» (p. 155).

El volum es divideix en quatre parts, d'extensió molt desigual. La primera part, «Aspectes històrics i socials», conté cinc capítols, quatre dels quals són essencialment treballs d'historiografia lingüística. Es tracta de «¿Hi havia algú a l'altra banda? Pompeu Fabra vist per Amado Alonso», de Jordi Ginebra i Xavier Rofes Moliner (p. 33-41); «Com es va divulgar la normativa gramatical fabriana en els manuals del Principat fins a 1939», d'Ester Prat i Alsina i Xavier Rofes Moliner (p. 43-52); «Homenatges a Pompeu Fabra en vida», de Joan Puigmalet (p. 53-61); i «Fabra i Reus abans i durant el franquisme», d'Agnes Toda i Bonet (p. 63-72). El primer gira en torn de l'article que Amado Alonso va dedicar a Fabra el 1927, arran de la polèmica que se suscità amb els nous membres de la RAE; el segon ressegueix els

manuals de català que, fins a 1939, van difondre la doctrina fabrista; el tercer fa un catàleg dels homenatges que es van tributar a Fabra en vida, entre 1906 i 1948; el darrer se centra en les relacions entre Pompeu Fabra i la ciutat de Reus, tant en vida del filòleg com després de la mort, i durant tot el franquisme. Francesc Feliu («Estandarització, consciència lingüística i canvi lingüístic. A propòsit de la proclisi de les formes plenes dels pronoms plens en el català central», p. 15-31), per acabar, ressegueix com Fabra, i el fabrisme, van entronitzar les formes proclíiques reforçades com a formes hegemòniques de la normativa, i com arran d'aquest fet van substituïnt les plenes en els parlars orientals que les mantenien, com ara el gironí.

La segona part —«Aspectes gramaticals: descripció i codificació»— és, de bon tros, la més extensa del volum, amb quinze contribucions, i recull els capítols més estrictament lingüístics. De fet, dins d'aquest epígraf es poden distingir dues menes de treballs. En primer lloc, hi ha estudis que se centren en algun aspecte de l'obra de Fabra, de la *GIEC*, o que en comparen propostes —són els estudis que hom esperaria en un volum com aquest. En segon lloc, també s'hi troben estudis sobre algun aspecte lingüístic del català que poden estar relacionats amb Fabra o amb la *GIEC*, però no necessàriament, i que a vegades es té la sensació que fugen un poc de la línia dels altres capítols. Els treballs d'aquest segon grup no vol dir que no siguin acadèmicament solvents, però escapen de la línia temàtica del volum. Penso, en concret, en «Estellés: t'estimo, t'estime, t'estim. Una proposta intertextual, lingüística, literària i musical a 2n de batxillerat», (p. 155-164) i «El règim i les accepcions del verb *encantar*» (p. 237-246). Potser també podria incloure-s'hi «Els canvis lingüístics en l'adaptació valenciana de la traducció de Harry Potter: l'ajustament a les gramàtiques de Pompeu Fabra, de l'Institut d'Estudis Catalans i de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua» (p. 119-129).

Els altres capítols sí que tenen a veure, directament o indirecta, amb l'obra gramatical de Fabra, de l'Institut, o en la recepció posterior —dins o fora de la *GIEC*— de la doctrina fabriana. Per raons d'espai no puc comentar-los tots quinze. Del primer grup, és a dir, dels capítols que se centren en l'obra de Fabra, cal destacar «Apunts sobre la sintaxi de Pompeu Fabra», d'Anna Bartra-Kaufmann (p. 85-96), que proposa de llegir la concepció holística de la sintaxi de Fabra des del neoconstructivisme, en una aproximació molt interessant a com cal actualitzar l'obra dels grans autors. En aquesta mateixa línia, l'aportació d'Anna Pineda («El marcatge diferencial d'objecte en català (i Fabra)», p. 211-222) també és rellevant: a partir d'un enfocament modern del marcatge diferencial d'objecte ressegueix la posició de Fabra en les diferents obres que va produir al llarg de la seva carrera.

Dels capítols que tenen a veure amb l'actualització normativa que ha dut a terme l'Institut d'Estudis Catalans, especialment a través de la *GIEC*, cal destacar-ne també tres treballs. Primerament, el de Jordi Ginebra («La nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans com a obra descriptiva: primeres valoracions», p. 139-154), un assaig molt suggestiu sobre què vol dir la *GIEC* quan afirma que prescriu a través de la descripció i que Ginebra conclou, com a mínim, de forma sorprenent: hi defensa que, en prescriure també els usos informals, la *GIEC* s'ha acabat convertint no en una obra eminentment descriptiva, sinó en una obra «hipernormativa» (p. 151).

En segon lloc, cal destacar l'aportació de Manuel Pérez Saldanya i Gemma Rigau («Estirant el fil de la sintaxi: la feblesa del tònic *aquí* i la fortalesa de l'àton *hi*», p. 191-209). Saldanya i Rigau repassen l'evolució dels locatius *aquí* i *hi* i la posen en relació amb els sistemes binari i ternari de demostratius; l'interès del treball, en tot cas, té a veure com la descripció holística dels fenòmens lingüístics, també amb una perspectiva diacrònica, era el que menava a la presa de decisions a la *GIEC* —sense menysprejar, és clar, el valor intrínsecament lingüístic del treball.

En darrer lloc, val la pena destacar el capítol de Joan-Rafael Ramos («Aspectes sintàctics complementaris a la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC», p. 223-235). Ramos proposa complementar alguns aspectes que segons ell no queden prou clars a la *GIEC*; en concret, se centra en l'alternança entre CD i CI, en la funció de *en* com a complement del nom, en l'extensió geogràfica i la distribució de *u* i *un* i en la distinció de *com* i *com a*.

Quant als treballs que posen el focus en la transmissió de la doctrina fabriana, cal destacar els capítols de Laia Benavent Llinares («La transmissió de les segones opcions de la Gramàtica catalana de

Pompeu Fabra (1918)», p. 97-107) i d'Amanda Ulldemolins Subirats («Què ha quedat de la proposta composicional de Fabra?», p. 247-261). El primer ressegueix vint-i-quatre casos en què Fabra ofería una segona opció igualment normativa, però secundària (p. ex., el femení de *bastant*, *bastanta*), i n'analitza el tractament normatiu en les obres prescriptives posteriors, fins a la *GIEC*. A la taula-resum de les p. 104-105 Benavent mostra com bona part del prescriptivisme català del segle xx ha llegit Fabra restrictivament —amb una honrosa excepció quant als gramàtics valencians i balears. En el segon treball Ulldemolins estudia la implementació de la proposta polimòrfica de Fabra a l'estàndard occidental, i se centra en dos àmbits: el periodístic —i més concretament els locutors occidentals de TV3— i l'escolar —en escoles de primària del Montsià. Les conclusions d'Ulldemolins són clares: «a trets generals, els resultats asseveren que, malgrat que Fabra preveia un model de llengua composicional segons l'origen geoelectal de cada usuari, majoritàriament s'implementen en la societat les variants codificades del català central» (p. 259).

La tercera part està dedicada als «Aspectes lexicogràfics», i inclou només tres treballs. En el primer («Unitats lèxiques de l'obra dramàtica de Puig i Ferrater no enregistrades en el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra», p. 265-274), Jordi Ginebra i Maite Domingo analitzen les unitats lèxiques de l'obra dramàtica de Puig i Ferrater que no figuren al *DGLC* de Fabra, i obren una via d'estudi molt engrescadora: el paper dels escriptors en la consolidació del lèxic prescrit per Fabra.

En el segon capítol («Les aportacions de l'obra fabriana al *Diccionari català-valencià-balear*», p. 274-299), Maria-Pilar Perea analitza la presència de l'obra fabriana al *Diccionari català-valencià-balear* i observa que els autors del *DCVB*, i especialment Moll, se serviren sobretot del *DGLC*. També suggereix que caldria afundir en l'estudi del *Diccionari Aguiló*, i el paper que tingué tant en la confecció del *DCVB* com del *DGLC*.

Finalment, Joan Anton Rabella estudia la relació entre «Pompeu Fabra i l'onomàstica» (p. 301-319). Com apunta Rabella, Fabra no dedicà cap estudi explícit a l'onomàstica, tot i que en algunes obres —i especialment a les *Converses filològiques*— poden resseguir-se els criteris que tenia. Centrat especialment en l'exonímia, Rabella mostra com en onomàstica Fabra aplicava criteris semblants als que aplicà a la codificació del lèxic general, i ho sintetitza de la manera següent: «El criteri fonamental és senzill: fem servir la forma catalana en el cas de topònims que tenen una forma històrica catalanitzada, mentre que la resta es mantenen, com diu Fabra, *intactes*» (p. 313).

La quarta i darrera part, com indica el títol, està dedicada a la «Codificació d'altres llengües». Klaus Bochmann obre la secció amb el capítol més assagístic del volum, «Pressupòsits i implicacions glotopolítiques de la normativització lingüística» (p. 323-333). És una reflexió interessant sobre el paper que les normativitzacions lingüístiques han tingut en la política i la identitat, especialment europees.

En segon lloc, Joan Llinàs Suau («La codificació de la llengua romanesa: un camí cap a la llatinitat», p. 335-346) repassa la història de la normativització del romanès, posant un èmfasi especial en els esforços per inscriure aquesta llengua a la llatinitat i allunyar-la dels veïns eslaus i, d'una manera molt especial, de l'ortografia ciríl·lica. En certa manera, doncs, un estudi de cas, un exemple pràctic del que teoritza Bochmann al capítol anterior.

Per acabar, Miquel Àngel Pradilla fa una aproximació glotopolítica a la gestió normativa de la llengua portuguesa (p. 347-363), caracteritzada per un «itinerari històric de desavinences entre Portugal i Brasil» (p. 363) i completada per un tercer agent, l'Àfrica lusòfona, per a la qual encara falta perspectiva diacrònica per valorar-la en el conjunt de la lusofonia, segons Pradilla.

Quatre parts, doncs, prou diferents quant a contingut i quant a extensió, que ofereixen una mosaic divers de diferents aportacions a l'estudi de Fabra i del fabrisme. Algunes, és cert, ja s'ha dit que fugen dels límits estrictes que el volum es marcava; totes les altres demostren com es pot enfocar l'estudi del fabrisme des de perspectives molt diverses. En efecte, com s'ha vist, hi ha estudis d'historiografia lingüística, estudis sobre l'obra de Fabra, estudis sobre la *GIEC* i estudis sobre la doctrina lingüística del fabrisme.

També hi ha diferents enfocaments, des dels més teòrics, com per exemple el de Bartra-Kaufmann (p. 85-95) o el de Royo (p. 237-246), als més sociolingüístics i aplicats, com ara els treballs d'Ulldemo-

lins Subirats (p. 247-261) o de Ginebra i Domingo (p. 265-274), per posar-ne només dos exemples més. I encara cal fer notar la disparitat de perspectives, des d'enfocaments molt "macro", en què es volen analitzar molts fenòmens i només se'n detalla algun a tall il·lustratiu— per exemple Benavent (p. 97-107) o Calero-Pons (p. 119-129)— fins a enfocaments molt concrets, que se centren en un únic aspecte, com pot ser el cas dels treballs de Ginebra i Rofes Moliner (p. 33-52), basat només en un article d'Amado Alonso, o bé de Martínez (p. 165-177), centrat en el mot *malgrat*.

Una disparitat d'enfocaments i perspectives que, en fi, és inevitable en una obra coral en què hi participen prop d'una trentena d'autors. En el tractament formal de la bibliografia, això no obstant, hi ha un aspecte que sí que s'hauria d'haver unificat: les referències a la bibliografia fabriana —i més encara tenint en compte que es tracta d'un volum centrat en Fabra i el fabrisme. Pot semblar un aspecte secundari, és cert, però el lector es desconcerta quan troba, per exemple, una obra fonamental com la *Gramàtica* de Pompeu Fabra de 1918 (en l'edició definitiva de 1933) citada de fins a quatre maneres diferents: Fabra (1918/1933), Fabra [1933 (1918)], Fabra (2005), Fabra (2018 [1933] 1918); i així, amb gairebé totes les obres.

L'aparent desigualtat interna del volum —d'extensió i d'enfocaments i perspectives—, tanmateix, no ha de fer enrere el lector. A *De llengua i societat* hi trobarà una pedra més de la vasta paret que és el fabrisme contemporani; una aportació que, certament, caldrà tenir en compte per als estudis sobre Fabra i sobre la *GIEC* a partir d'ara.

Eloi BELLÉS

Universitat Autònoma de Madrid

PREMI, Nicolò (2020): *Il trovatore Pons de la Guardia: edizione critica con commento e glossario*. Strasbourg: ELiPhi, 238 p.

És opinió comuna que avui la veritable escola filològica per a l'edició de textos romànics roman a Itàlia. Són nombroses les edicions de trobadors i *trouvères* que van apareixent fruit d'un mestratge continuat de professors com Aurelio Roncaglia, Roberto Antonelli, Fabrizio Beggiano, i en l'actualitat de Paolo Canettieri, Lucilla Spetia, Stefano Asperti, Rocco Distilo, Mª Luisa Meneghetti, i els seus deixebles. Molts d'aquests filòlegs aborden la difícil tasca de revisar prestigioses edicions antigues de textos lírics, tasca necessària per a una actualització de fonts i coneixements, així com per a les noves perspectives tant de tradició ecclòtica com de crítica literària. És el cas de Nicolò Premi, que ha abordat l'edició del trobador i cavaller català del s. XII, Pons de la Guardia, que ja havia estat editada anteriorment per filòlegs de gran prestigi i solidesa com foren Carl Appel¹ i István Frank.²

Recordem que el trobador català pertany a la quarta generació que comprèn les darreres dècades del segle XII i començaments del XIII. Aquest és el període anomenat com a "clàssic" al qual pertanyen trobadors com Guiraut de Bornelh, el "mestre dels trobadors", Guillem de Berguedà, Arnaut Daniel, Gaucelm Faidit, La Comtessa de Dia, Raimbaut de Vaqueiras, Peire Vidal, o Peirol entre d'altres, i que és hereva de la generació anterior, en la qual trobem a Peire d'Alvernha, Bernart de Ventadorn, Raimbaut d'Aurenga, o Berenguer de Palou.

L'edició de Nicolò Premi és la reelaboració d'una tesi de doctorat portada a terme a la Universitat de Verona i amb la cotutela de l'École Pratique des Hautes Études (PSL) de París. Es tracta d'una nova

1. APPEL, Carl (1915): *Bernart von Ventadorn, seine Lieder, mit Einleitung und Glossar*. Halle a. S.: Verlag von Max Niemeyer.

2. FRANK, István (1949): «Pons de la Guardia, troubadour catalan du XIIe siècle», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, [en línia], vol. 22, p. 229-327. <<https://raco.cat/index.php/BoletinRABL/article/view/197109>>. [Consulta: 9-12-2021.]